

Våra Öar

Björkö-Arholma Hembygdsförening

Nr 19/2016

Pris: 40 kr

ISSN 2002-1895

Affären i Backa Foto: K-E Lindgren

Temannummer: Bodar och butiker på Björkö och Arholma

Lanthandeln på våra öar:

Från lönnkrogar till ICA-Barometern

Av Jerker Persson och Per Öhman

”Mina väljare betraktar fylleriet som en ful last och icke serdeles många af den uppväxande generationen äro derstädes begifne på den-samma.”

Så lät det i bondeståndet 1854 när vår riksdagsman Matts Pehrsson i Öster Edsvik tog till orda i en debatt om lanthandeln. Det var många som befarade att sådan handel skulle leda till ökat brännvinsdrickande, men Matts Pehrsson ansåg att lanthandel var mer till nytta än till skada, och uppenbarligen betraktade han folket i Björkö-Arholma som nyktra och skötsamma.

Han skulle snart få sitt påstående prövat – och det med besked; 1857 öppnade nämligen prästsonen och bokhållaren Arvid Giljam från Söderbykarl den första handelsboden på Björkö.

I sanningens namn var vår första handelsbod mer en lönnkrog än en lanthandel. ”Den inrymdes först i tre små rum, som en avdankad lots i Österviken hyrde ut, men lokalerna var i varje fall tillräckligt stora för alkoholförtäring, och redan efter tio månader blev Giljam fälld för olaga minutförsäljning av starka drycker”,

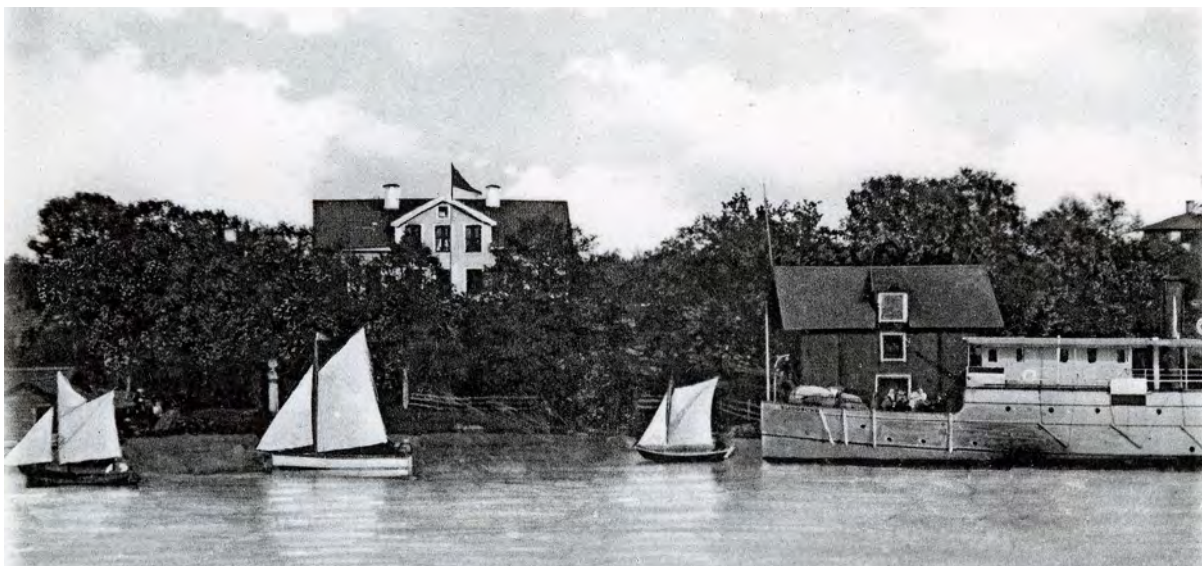
skriver Kerstin G-son Berg i sin avhandling Redare i Roslagen.

Ett par hemmansägare i bygden försökte få Giljam avhyst, men han bet sig fast på Björkö genom att köpa en gård i Sterbsnäs. Där öppnade han en lant- och skeppshandel vid Sterbsnäs brygga. På en av tidens kartor omnämns verksamheten som ”gästgifveri för sjöbefordring”.

Fylleri med tragisk utgång

Vi kan konstatera att Matts Pehrssons tilltro sina väljares nyktra leverne kom på skam. 1872 fälldes Giljam för lönnkrögeri och en söndagskväll i april 1873 utbröt ett fylleslagsmål där. Sjömannen Per Pettersson från Studsboda slogs ihjäl och Anders ”Mullnäsarn” Andersson misshandlades svårt.

Under andra halvan av 1870-talet försämrades sjöfartskonjunkturen kraftigt. Fraktinkomsterna för Björköns rederier sjönk och alla kunde inte göra rätt för sina krediter hos Arvid Giljam. Han kom på obestånd och sålde 1878 sin gård till lotsen Erik Eriksson och affärsverksamheten såldes 1879 till handelsmannen Claes Kihlman.

I boden vid Sterbsnäs brygga öppnade Arvid Giljam Björköns första lant- och skeppshandel.

I det här huset vid uppfarten till Lyckhems skärgårdspensionat öppnade Eliard Sjöblom sin första butik 1925.

När Albert Efraim Törnqvist avled tog hans andra hustru Matilda över butiken, som då pryddes med denna skylt.

Även Kihlman fortsatte med den uppenbarligen lönsamma öl-, sprit- och vinförsäljningen. Detta ledde till en ny tragedi, denna gång i november 1883. Tre män från Arholma drucknade i fyllan och villan på väg hem från krogen i Sterbsnäs. En av dem var Anders "Mulnäsarn" Andersson, samme man som skadades i slagsmålet tio år tidigare.

Kyrkoherden Anton Nordlund i Vätö anmälde Kihlman, då han ansåg att drukkningsolyckan berodde på utskänkningsen i Sterbsnäs. Kihlman fick böta tio kronor för olaglig ölförsäljning. Därefter blev det lugnt kring bodarna vid Sterbsnäsviden, åtminstone om vi får tro domböckerna. Kihlman gick för övrigt i konkurs i mitten av 1880-talet.

Så ser den bedrövliga starten på lanthandeln i Björkö-Arholma ut, men det skulle bli bättre. Här följer en sammanfattning och därefter separata artiklar om vissa butiker.

Skeppsmyra blev ett handelscentrum

Omkring 1880 hade Arvid Giljam fått en konkurrent. Det var paret L E Thorin & V Segersteen som öppnade lanthandel i Skeppsmyra. De startade även en filial i Backa, i samma fastighet där ICA Barometern finns i dag. (Se separat artikel).

Skeppsmyra var uppenbarligen ett bra affärs-läge som skulle komma att locka många handlare. Strax före sekelskiftet 1900 tog Al-

bert Efraim Törnqvist över efter Thorin och Segersteen. 1918 omnämns butiken i länskalendern som Diverse- och skeppshandel, och den drevs till några år in på 1930-talet.

Karl Lindqvist berättar i boken "Där jag och fäder vandrat" en festlig anekdot från sin skoltid i Kulla. Den handlar om hans lärarinna Tilda och handlare Törnqvist: "Vi ungar gick och funderade på hur det hängde ihop med den där Törnqvist som försov sig hos Tilda om mornarna. Vi såg att det var något underligt och hemligt. En gång såg vi att han tog fönstervägen ut. Då sade vi: Tilda har fått fästman." Hon blev med tiden Törnqvists hustru.

1925 får Törnqvist en konkurrent tätt inpå knutarna. Det är Eliard Sjöblom som först driver lanthandel i det röda huset vid uppfarten till Lyckhems skärgårdspensionat. Där stannar han inte så länge utan flyttar in i huset bredvid Törnqvists affär. Nu delades byn i två läger - de som handlade hos Sjöblom och de som handlade hos Törnqvist.

Eliard Sjöbloms dotterdotter Kicki Andersson berättar att de två lanthandlarna vakade noggrant på varandra vid stängningsdags. När den ene stängde så stängde den andre, oavsett vad klockan var. Både Törnqvist och Sjöblom hade filialer på Arholma, dock inte samtidigt. (Butikerna på Arholma behandlas i en separat artikel).

Två välkända handelsmän på Björkö är Evert Ohlsson och Evert Carlsson. De tog över Törnqvists fastighet i början av 1930-talet och drev affären vidare som Björkö Handel.

Många björköbor har berättat om stort och smått som de har handlat i denna genuina lanthandel. Ohlsson och Carlsson upphörde med sin butik 1968, och därefter följde flera handlare i rask takt: Börje Lundman (som även drev Arholma handel), Janne "Billiga" Andersson (åkare, som körde flytlass till bl a Spanien), Lennart Carlsson med Lelca Livs, Sverker och Lena Ahrnborg (som även drev vandrarhemmet Lyckhem), Solveig Eriksson och slutligen Inger Åsberg. Då hade det varit lanthandel i fastigheten i cirka ett sekel.

Handlare vid Marums brygga

Det finns många äldre vykort med motiv från Marums brygga, de flesta med ångbåten Waxholm III som centrum i bilden. Vid ångbåtsbryggorna låg ofta en handelsbod, så även vid Marums brygga.

Den första handlaren där hette Andreas Westin, som 1893 öppnade lanthandel i villan till höger om infarten till Sjövik. Han sålde ganska snart fastigheten till handlaren O Er-

iksson, som behöll den några år, innan han sålde den till styrmannen Hilmer Holm. Han låg till sjöss en stor del av året, och då skötte hans hustru butiken.

I början av 1900-talet byggde de det hus intill bryggan som i mer än ett halvsekel blev hemvist för affären i Marum. 1935 tog sonen och björköprofilen Folke Holm över lanthandeln. Han hade stort förtroende på ön och engagerade sig i många viktiga uppdrag, bland annat elektrifieringen av Björkö.

Folke Holms dotter Katarina minns att det fanns många spännande varor i pappans butik, allt från godis till spik och hästskor. Hon minns också att många kunder satt och pratade utanför affären i väntan på "Post-Rut" (Rut Johansson), som kom cyklande med brev och tidningar. Hon berättar att husmor i Norra Latins anläggning Sjövik då och då storhandlade i affären och att Waxholm III:an samlade många nyfikna på bryggan.

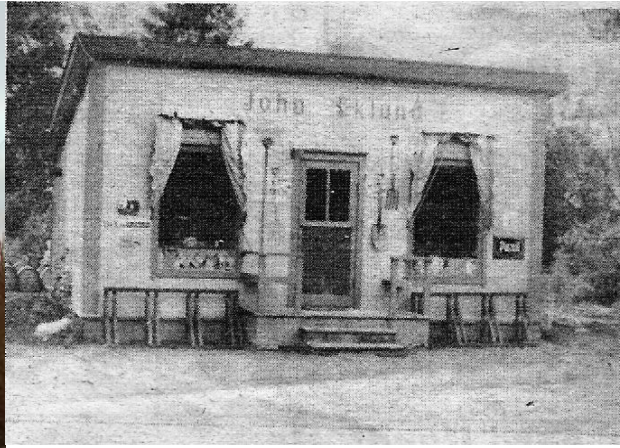
1945 flyttade familjen Holm till Norrtälje, där Folke öppnade butik. Då tog Karl-Axel Karlsson över verksamheten i Marum. Sedan följde fyra handlare : Bert Janzon (under vars tid

Marums brygga omkring 1910. I villan till höger låg den första affären i Marum. Butiken nere vid bryggan lät Hilmer Holm bygga i början av 1900-talet.

I fastigheten Boston vid Backa brygga var det livlig handel under första halvan av 1900-talet.

Denna enkla bod låg mitt emot Salnö skola och var en filial till butiken vid Backa brygga.

en del av affärshuset brann), Östergren, Stig Törnqvist och Mornhagen.

I oktober 1968 såldes det kvarvarande lagret och därmed upphörde en omtyckt och välbesökt lanthandel på Björkö.

Handlare vid Backa brygga

Några decennier i början av 1900-talet var det ganska intensiv handel vid Backa brygga. Butiken låg i fastigheten Boston, närmaste granne med bryggan. Den förste handlaren där hette Karl Erik Eklöv Johansson, återvändande emigrant från just Boston i USA. Han kom till Björkö 1896 och flyttade 1899.

Sedan följer dessa handlare:

Axel Wilhelm Dahlberg (1899-1909)

Katarina Augusta Jansson, vanligen kallad Boston-Augusta. Hon hade även en liten bod på Stridsby gård, som var öppen 2 dagar i veckan. Hon skötte troligen butiken vid Backa brygga till mitten av 1920-talet.

Karl Isidor Gustavsson (1926-1929)

John Herbert Eklund. (1929-1938). Han öppnade även en liten filial mitt emot Salnö skola.

Oskar Tillman (1938-1946). Han gick omkring i bygden och tog upp beställningar, som en medhjälpare cyklade ut med dagen därpå. På vintern drog han en släde.

Ännu mer handel

Det har funnits två kooperativa handelsföreningar på våra öar. Björkö handelsförening

bildades 1908 och hade en butik i Simpnäs. 1910 startade Arholma handelsförening med butik i Sterbsnäs. Den gick 1922 upp i Björkö handelsförening. Se separata artiklar.

I hagen mitt emot kolonin i Väster Edsvik har det legat en liten handelsbod, som stängdes någon gång i början av 1920-talet. Den sköttes troligen av Bernadina Sjöblom, som tillsammans med sin man Karl-Petter arrenderade en gård där. De var föräldrar till Irenius och Eliard Sjöblom, som senare öppnade butik i Skeppsmyra och på Arholma.

På Arholma har det funnits flera butiker och handlare, och dem berättar Lena Bolin om i en separat artikel.

Källor till denna och följande artiklar om lanthandeln på Björkö-Arholma:

Berg, Kerstin G:son: Redare i Roslagen.

Lindqvist, Karl: Där jag och fäder vandrat.

Stockholms läns kalender. 1850—1945/46.

Dokument i Norrtälje stadsarkiv.

Ett särskilt tack till Kicki Andersson, Christer Forssander, Björn Hansson, Anders Holmström, Klas-Göran Johansson, Katarina Larsson, Sonja Mattsson, Karin Lundgren, Torsten Lundgren, Robert Nordqvist, Ola Persson, Lena Svenonius och Axel Östergren som bidragit med bland annat bilder, personhistoria och allehanda minnen.

”Konsum” i Sterbsnäs

Av Jerker Persson

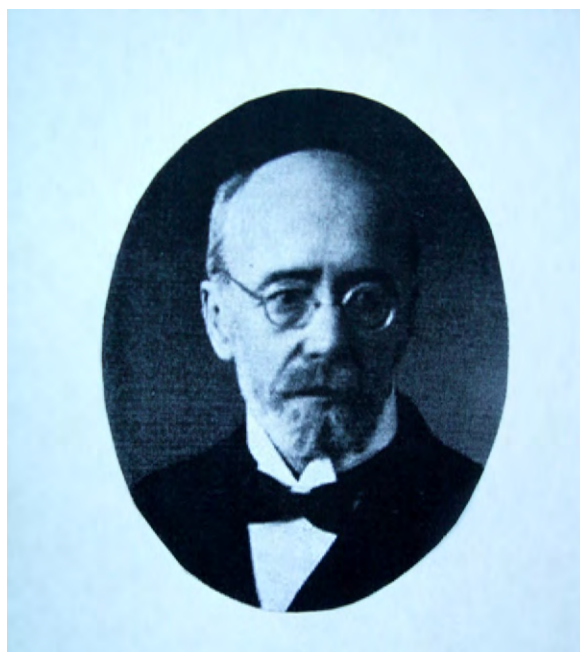
Ludvig Althin, född 1865 i Ystad, tycks ha varit en driftig karl. Han ägde Sterbsnäs gård och figurerade med titlar som nämndeman, godsägare, inspektor, poststationsföreståndare, ångbåtskommissionär samt ordförande i Björkö-Arholma pensionsnämnd. Några år in på 1920-talet flyttade han till Strängnäs och blev delägare i Restaurant Strand samt startade Svenska Följetongs-Förlaget.

Jag kom honom på spåren genom en kartong med räkenskapsböcker, som Karin Lundgren och Anders Holmström hittade på vinden till den tidigare Konsum-butiken i Simpnäs. Det visade sig vara den kompletta bokföringen för Arholma handelsförening, som bildades 1910 med Ludvig Althin som drivande kraft.

Föreningen hade totalt 90 medlemmar och drev i kooperativ anda en handelsbod i en stuga som Ludvig Althin ägde. I stugan fanns även en poststation.

Föreningen hade fyra handelsföreståndare under sin verksamhetstid. Först ut var Emil Fröjd (1910-15), sedan följde B F Ferngren (1915-1919), Ester Vesterberg (1919-1920) och slutligen Edit Karlsson (1920-22). När Emil Fröjd sa upp sig tycks man först ha gjort en misslyckad rekrytering. I protokollet från den 16 maj 1915 finns nämligen detta tillägg om ”handelsföreståndaren Lindgren från Lindesberg”: ”Som ovanstående person hr Lindgren efter framkomsten dels ej trifdes på platsen dels att hans utseende ej tilltalade styrelsen, tilläts han efter egen önskan lämna trakten.” (Jag har tyvärr inte hittat något foto på herr Lindgren).

De flesta medlemmarna kom från södra Björkö, men några bodde en bit norrut: Skeppsredaren J A Johansson, egendomsegarer E A Dahlqvist (som åkte fast för förskingring), båda från Öster Edsvik, samt hemmansegarer Matts Mattsson i Finala. Sexton med

Ludvig Althin såg till att det bildades en kooperativ handelsförening i Sterbsnäs 1910.

lemmar kom från Arholma med kringliggande öar.

I den prydligt präntade medlemslistan har varje medlem förärats en titel. Den vanligaste är hemmansegare eller hemmansegarinna; det finns även en boställsinnehavare (på Idö). Sedan följer sjöfolk av olika slag: Två skeppsredare, fem sjökaptener, två jaktstjekar, två prämsstjekar, en kronolots och en sjöman. De flesta kvinnliga medlemmarna är antingen fröknar eller änkor! Jag hittar även en trädgårdsmästare, en plåtslagare, en skräddarmästare, en skomakare, en bageristjeka och en grufförman (på Idö). För att inte tala om en disponent; han hette Alfred Bohman och ägde mark i Sterbsnäs.

Den bästa kunden var kronolotsen Sjöblom i Rodala. Han handlade för 10300 kr under föreningens 12-åriga tillvaro. Bageristjekan Johanna Unge i Sterbsnäs svarade dock för de största köpen under ett enskilt år. 1915 handlade hon för 3734 kr.

Fram emot 1920 kan man i protokollen ana gnisslet från föreningens allt sämre ekonomi. Bygga ut eller slå igen blev en allt vanligare fråga på medlemsmötena. Svaret blev att gå samman. 1922 hade Arholma handelsförening nämligen kommit på obestånd och slogs ihop med Björkö handelsförening. Butiken i Sterbsnäs blev en filial till affären i Simpnäs, och föreningen anställde en föreståndare som hette A. Berg. Affärerna förbättrades inte och redan efter ett år slog man igen filialen, och sen är det definitivt slut med kooperativ handel i Skeppsmyra-bygden.

Poetiskt sortiment

Vid ett samtal med Christer Forssander på Arholma fick jag plötsligt veta vad man sålde i Sterbsnäs-butiken. Han hade nämligen snokat upp dikten *Arholma Handelsförening* från december 1913. Den rimmar sig igenom en stor del av sortimentet.

Hör vad som finns att köpa till jul
Rimmade varor i bo`n.
Utsökt och billigt, nå, det var väl "kul".
Priser med rim och reson.
Hör huru frästande rimmet ljuder,
Arholma handelsförening bjuder:

Kaffe och socker, så bönor och fläsk,
Lutfisk och såpa och tvål.
Papper i rullar, båd silke och läsk,
Olja och lampor och tvål.
Vetemjöl från Kalmar, plommon och russin,
Vaser, porslinskärl, dricksglas i dussin.

Senap och ärter, samt lyktor och ljus,
Lärft, domestiker och band.
Ringäpplen, krydder, korintern och snus,
Tofflor och skodon med rand.
Skjortor, kalsonger, gröpe och billar,
Vantar galoscher, handskar och sillar.

Fönsterglas, stenkärl och risgryn och vax,
Penslar och knivar och spik.
Kortlekar, smörjor och bleckkärl och sax,
Hårborstar, fin kosmetik.
Tobak, cigarrer, difflaskor, nappar,
Kragar, rosetter, byxor och knappar.
Tvättpulver, lutpulver, ullgarn, benzin,

Ostar och anjovis och thé.
Matvaror, täckvadd och tyll som är fin,
Finare far man ej se.
Bärkassar, söljor, kryddor och vekar,
Pannor till sylta, grytor till stekar.

Vaxduk och spetsar, tapet med bård,
Nypor till tvätten och streck.
Stålpennor - önskas en mjuk eller hård?
Yxor och sågar och beck.
Bly och patroner, hagel till bössor,
Hyllremсор, kardor, ficklampor, mössor.

Hängslen och västar, samt tröjor och skor,
Nödiga grejor till sjöss.
Borstar och skrapor för hästar och kor,
Näpna små fällor för möss.
Finaste saft, cigaretter, läder
Allt som det blåser olika väder.

Färg, kemikalier, nålar och tråd,
Skridskor och smiden och papp.
Till jordbruksmaskinen har ni väl råd,
Fastän det kostar en "lapp"
Ock så behövs det ju pligg och lera,
Brodd, sylar, sirap och annat mera.

Grepar och spader, hästskor och söm,
Honung och mandel och gryn.
Till julbullar jäst. Kom hit och bedöm.
Här finns det bästa i byn.
Konfekt och leksaker, granens prydnad,
Åt snälla barnen till lön och lydnad.

Julen sig närmar med hastiga steg,
Gör edra uppköp i tid.
Till Arholma handelsbod går eder väg,
Ty där Ni handlar i frid.
Ja, kom och titta, vad Ni vill välja,
Vår djupa vördnad i hopp få säja.

I denna stuga hade Arholma handelsförening sin bod.

"Konsum" i Simpnäs

Av Georg Karlsson

Stockholms stad behövde en massa sten av olika slag och inköpte av Finala gård år 1905 rätten till brytning av berget på Stora Enklingen. För brytningen anlände en stor mängd stenarbetare från olika delar av vårt land. Det var smålänningar, bohuslänningar, folk från Blekinge, Halland och Värmland, och även en del av ortens mannar fick lära sig att hantera sten. Till och med kvinnan fick vara med på ett hörn. Om det nu var en eller två låter vi vara osagt. Vid sidan av stenbrottet byggdes en barack som i dagligt tal kallades "futtan" där det tillhandahölls öl och kaffe. De som hade familj hade sin matlåda med hemifrån.

Nu började det uppstå problem med det stora antalet folk. Familjerna var stora, 4-6 barn i de flesta, till och med 10-12 i en del. De förnödenheter som fanns på platsen var potatis,, mjölk, smör och ägg. Vid Marums brygga fanns en diversehandel och dit var det 5,5 km

och till Skeppsmyra handel 7 km. Inga fort-skaffningsmedel fanns, det var bara att gå.

Dessa handlare var heller inte så benägna att sälja på krita till obekant folk, som man brukar säga. Avlöning vid stenhuggeriet skedde en gång i månaden. Svårigheterna var stora för en del barnfamiljer.

Så föddes idén att själv bilda en egen handelsförening, och därför utlyste man till ett möte den 15 februari 1908. En interimsstyrelse tillsattes som bestod av stenhuggare Robert Andersson, A Bergman, dykare Lindgren och fyrmästare Hammarström. De som var intresserade av förslaget kunde teckna andelar à 10 kr.

Vid ett möte den 12 mars erbjöds föreningen av hemmansägare Matts Mattsson att få köpa en gammal sjöbod, och skepparen Emanuel

Detta är "Konsum" i Simpnäs 1920, enligt en notering på baksidan av bilden. På trappan står handelsföreståndaren Erik Hedin.

Karlsson upplät tomtplats för en hyra av 5 kr per år. Boden sattes upp där det senare skulle byggas en bensinmack (mitt emot den nu nedlagda Konsum-butiken).

Varulagret kunde inte bli stort, bara det viktigaste som mjöl, socker, sill, falukorv och bräckkorv och öl i stora soffor, som det hette då. Expediering av varorna skedde några timmar någon dag i veckan och sköttes av fyrmästaren Hammarströms dotter.

Vid ett möte den 13 april 1909 beslöt man anställa en ansvarig föreståndare med en månadslön på 40 kr. Det blev skomakare August Karlsson, kunnig i räkning och skrivning, vilket var ovanligt på den tiden.

Sjöboden började bli för liten och vid ett möte den 30 mars 1910 fick föreningen ett erbjudande att köpa tomt av hemmansägare Alfred Karlsson, som ägde mark på motsatta sidan av vägen. Priset var 285 kr. Vid flyttningen inköptes även en timrad smedja från Skeppsmyra att utöka affären med. Föreståndaren hette Axelsson vid denna tid. Några år gick och 1920 fanns bostad ovanpå butiken och föreståndaren hette August Hedin.

1920 var stenindustrin nerlagd, men det började komma en och annan stockholmare under sommarmånaderna. För varje år blev de allt fler. 1953 behövdes en ansiktslyftning av affären, då infördes snabbköp.

En Volvo av den här modellen köpte Konsum i Simpnäs 1951, enligt försäkringsbrevet. Den hade registreringsnummer B 5157 och användes som varubil.

Georg Karlssons artikel är en förkortad och något korrigerad version av en artikel som vi publicerade i Våra Öar nr 13 (2005).

*

Ur protokollen

I protokollen, som finns i Norrtälje stadsarkiv, läser vi att föreningen den 31 mars 1912 ”beslöt att i affären anskaffa ett fack under glas för att därstädes förvara korvvaror o. dyl.”

Den 28 september 1919 väcker någon ett förslag om att bygga en affär vid Skenninge. Vid den här tiden diskuterar föreningen frågan om att bygga ut affären i Simpnäs. Det framgår inte av protokollen om förslaget gäller att flytta affären till Skenninge eller bygga en helt ny affär där. Hur som helst, den 26 februari 1922 beslutar man att bygga ny affär i Simpnäs, och taklagsfesten äger rum den 5 augusti.

Med hjälp av protokoll och minnesgoda björköbor har vi förtecknat följande föreståndare för butiken i Simpnäs. Vissa av årtalen är något osäkra:

Skomakare August Karlsson (anställdes 1909), C Axelsson från Nysättra (anställdes 1912), Karl Gustavsson (anställdes 1917), August Hedin (anställdes 1920), Erik Andersson (anställdes 1923), Joel Olsson (1930-1943), Ivar Schön (1943-46), Sven Hansson (1946-1948), Bror Glarell (1948-50), Sven Arne Andersson (1950-54), Bernt Wallgren (1954-1958), Sölve Hedmark (1958-1960), Erik Ståhl (1960-1968), Åke Josefsson (1968-1976), Birgit Karlsson (1976-1987), Björn och Maja Foss (1988-1990), Solveig Eriksson (1990-1996), Irene Jacobsson och Marie Tilly med IM Skärgårdshandel (1996-1998).

Simpnäs Elbyrå köpte huset 1988 och började använda affärslokalen som monteringshall 1998. Simpnäs Måleri tog över huset i april 2015.

Butiken i Backa

Av Jerker Persson och Per Öhman

Det är något visst med ”butiken i Backa”. Där handlar man mycket av livets nödtröft (eller hur?), där möter man bekanta, där småpratar man och sprider lokala nyheter, som det så fint heter. Vi vågar påstå att Björkö förlorar en del av sin själ om butiken i Backa mot förmodan skulle upphöra. Därtill är den en respektabel åldring, faktiskt riktigt gammal.

Den har sitt ursprung i Skeppsmyra, där två herrar startade lanthandel omkring 1880. Det stod Thorin & Segersteen på deras butiksskylt: Lars Edvard Thorin och Henrik Viktor Segersteen.

Affärerna gick tydligen ganska bra för snart startade de en filial i Backa. Fastigheten hette Katrineberg och till den hörde två magasin vid Backa brygga; varorna kom ju med båt. Det var Henriks bror Anders Fredrik Segersteen som blev föreståndare i butiken.

Den tidens handlare var generösa med krediter, inte minst till skeppsredare som behövde utrusta sina fartyg. Handlaren fick många gånger vänta med betalningen tills frakten var betald, vilket kunde få förödande konsekvenser. I Lena Svenonius arkiv i Öster Edsvik (nu i Norrtälje stadsarkiv) har vi hittat dokument som visar att Segersteens butik gick i konkurs 1898. Det var en riktig smäll; nettoskulden var 29431 kr, vilket då var ett jättebelopp.

Kulturhistoriskt varulager

I konkurshandlingarna finns en noggrann förteckning över de ca 1500 olika varorna i butiken, och den bjuder på en kulturhistoriskt mycket intressant läsning. Här följer några exempel på vad som fanns i den tidens lanthandel:

Tyger: Ca 400 meter grå domestik (ett stadigt bomullstyg), ca 400 meter klädningstyg av olika slag, rullgardinstyg, twills, ärmfoder, bolstervar och hampduk. Det fanns ca 75 olika slags tyger i lagret.

Garner: Bland hundratals garner fanns bl a 16 kg (!) shoddy garn (ett slags ullgarn), 11 kg plommonbrunt garn samt mängder med fiskegarn.

Jern & Metallvaror: 219 hästskor, 6 par spelbordsgångjern, 21 st urboetter, 1 koskälla och 6 seldonsskrufvar.

Glas och Porslin: Cigarrkoppar, dockhufvuden, nattkärl och diflaskor.

Bleck & Messingsvaror samt Vigter: Spottlådor och måttkärl från 50 liter till 1/20 liter.

Så här såg butiken i Backa ut åren kring 1950, då Torsten Andersson var föreståndare.

Välkända ICA-handlare i Backa: Evert, Robban, Kickan och Kerstin Nordqvist.

Specerier & Wiktualier: 8000 liter(!) groft salt, 350 kg salt fläsk, 85 kg amerikanskt fläsk och 330 kg kaffe.

Yllevaror, Kläder och Korta varor: Wadmalsbyxor, barnkostymer, snörlif och celluoidkragar.

Galanterier, Tråd & Lim. Papp & Diverse: 32 st Fogelqvitter (leksaker?), strumpeband, klockkedjor och 31 kg korkbark.

Oljor & Färgämnen samt Slipstenar & Ljus: Blanksvärta, skraddarekrita, slipstenar (6 storlekar), 444 paket elddon och fosforstickor.

Tobak & Läder: 1950 cigarrer (4 sorter), 22 karduser "Malmö 5 Blå" (tuggtobak), halfsulor och 20 kg läder av olika slag.

Från Palmér till Sanderhem

Det inflyttade paret Nils Erik och Hilda Palmér tog över konkursboet Katrineberg och de var handlare där fram till 1901.

Under resten av 1900-talet och fram till i dag har sexton handlare huserat i Katrineberg, var och en med sin idé om hur man driver en lanthandel i skärgården. Här har vi dem:

P Verner Olsén (1901-1904)

Johan Erik Andersson (1904-1909)

Margareta Albertina Samuelsson (1909-1919). Hon hade tidigare emigrerat till Amerika och blivit amerikansk medborgare. När hon kom tillbaka till Sverige i början av 1900-talet öppnade hon en liten handelsbod i Lervik. Stugan finns kvar och ligger intill landsvägen, strax före avtagsvägen mot Glämsta.

Joel Vitalis Olsson (1919-1921)

P G Andersson (1921-1930)
Karl Harry Karlsson (1930-1941)
Emil Gauffin (1941-1946)

Torsten Andersson (1946-1955, då affären gick i konkurs). 1946-1949 hade Torsten Andersson en sommarfilial i en enkel liten bod mitt emot Salnö skola. Sven Andersson, fosterson till Gertrud och Knut Södergren i Glämsta, var föreståndare i den butiken.

Grossistbolaget Bröderna Sandström, Uppsala, köpte affären av konkursboet och drev den fram till 1964. Det företaget hade flera butiker, bland annat i Uppsala, Norrtälje och Älmsta. En kort tid i början av den här perioden sköttes butiken av dansken Thoresen.

Evert och Kerstin Nordqvist (1964-1975). Evert Nordqvist började arbeta som handelsbiträde åt Torsten Andersson 1946, och han träffade sin blivande fru Kerstin på Björkö. Under flera år bodde de sedani Roslags-Näsby, innan de 1955 återvände till Backa för att arbeta åt Sandströms. 1964 köpte de affären och 1965 blev den en ICA-butik.

Robert "Robban" Nordqvist (1975-1981). Sonen Robert tog över och drev butiken tillsammans med sin fru Kickan och mamma Kerstin. Under den här perioden fick butiken

namnet ICA Barometern, vilket anspelade på den stora skillnaden i omsättning mellan sommarens "högtryck" och vinterns "lågtryck".

Eddy Agrell (1981-1985). Han ägde även Roslagshallen i Häverödalen.

Carina och Yngve Jansson (1985-1997).

Mats Rydeborn (1997-2002). Mats Rydeborn är "född" ICA-handlare i Älmsta, där han nu driver jättebutiken ICA Väddö.

Ylva och Stefan Haglund, (2002-2014). Många kunder minns de julmiddagar som de bjöd på - och det gör inget om den traditionen återupptas. De öppnade även butiken Backa Båt och Fiske i boden mitt emot butiken. Den fanns där under åren 2008-2015.

Mikael Sanderhem, (2014-). Mikael trampade gasen i botten direkt och utökade butikens sortiment, bland annat med ett lågprissortiment i källaren och en sommarkiosk med färsk fisk och skaldjur. Han byggde även en kaféveranda på planen utanför butiken.

*

Katrineberg i Backa har varit handelsplats och träffpunkt i snart 140 år, och vi hoppas att den kan vara det för lång tid framöver. Bygden behöver butiken i Backa.

Sommarkiosken i Backa 1974.

Lanthandeln och dess sociala betydelse

Av Lena Bolin, handlare på Arholma sedan 2011

Vad är en lanthandel? Från början betydde ordet bara att handel bedrevs utanför stadens gränser. Fram till 1846 var handelsbodarna på landet förbjudna. Men detta år blev det tillåtet att öppna en handelsbod, om den låg minst tre mil från stadsgränsen.

När lanthandel blev tillåtet visade det sig att det fanns ett uppdämt behov. När man 1847 för första gången räknade antalet lanthandlare fanns 960 stycken runt om i Sverige. År 1860 hade antalet fördubblats till 2100. När man 1864 fick rätt att etablera lanthandel oavsett avstånd från staden kom antalet lanthandlare att snabbt fördubblas. År 1870 fanns det hela 4300 lanthandlare i Sverige.

De första lanthandlarna startades ofta under enkla former av någon lantbrukare. Successivt etablerade sig professionella handlare utanför städerna. De förde med sig inte bara ett rikt utbud av varor utan även något av stadslivets sociala och mentala kultur. Lanthandelsbodarna var relativt väl spridda över Sverige och även på Arholma kan man förmoda att handelsbodarna över tid har varit utspridda över ön.

Lanthandelsboden var en viktig mötesplats. Innan snabbköpet slog igenom på 1950-talet var det handelsmannen eller biträdet som plockade fram varorna. Det tog sin tid. Kunden kunde tillbringa en god stund i handelsboden. Via handelsmannen, biträdet och andra kunder fick man sig till livs lokalt skvaller, men också nyheter från Sverige och utlandet. Även idag på Arholma Handel kan ibland inköpen ta sin tid och man har möjlighet att ta del av skvaller och nyheter. Numera träffas man dock på Arholmas egna "Stureplan" uppkallad efter en av Arholma Handels stammisar, tillika affärens lilla fika-hörna under låg och mellansäsong.

Arholma Handel alltså har drivits av Arholma Ekonomiska Förening sedan 2003, men redan 1986 skapade föreningen möjligheter till fortsatt drift av affären genom att som förening köpa fastigheten.

Förmodade lägen för handelsbodarna på Arholma.

- 1) Granö intill Östersjö Granskärsredd 1890-tal.
- 2) Ossian Ahlmans bod i Wiklanders stuga 1900.
- 3) Mathias Ahlman i Ahlmans pensionat 1903.
- 4) Arvids lillstuga där Törnqvist började 1908.
- 5) Södergårdens lilla sal, handlare Törnqvist 1909.
- 6) Arholma Handel byggs av Törnqvist 1910-1912 (fortfarande i drift).
- 7) Henrik i backen, Sjöblom 1935-58.
- 8) Arholma kiosk, Johanna Freund & Anders Franzén 1986.
- 9) Kiosken i Österhamn, Forssander & Åstbom 1996-97.

För min del som handelsman, eller "Butiks-föreståndare" som jag kallas, startade den resan hösten 2011, men redan sommaren innan arbetade jag som sommarpersonal. När jag tog över som handlare var min ambition att utveckla och förbättra vår affär till en affär som erbjuder god service.

Den första förändringen jag gjorde var att öppna Arholma Handels eget lilla café, en liten hörna i affären, som jag tidigare benämnt som "Stureplan" där man för en frivil-

Bild från Norra bryggan före Törnqvists bygge kring 1910-12 då en bod på plintar i sjöbotten sattes upp.

lig peng kan köpa kaffe och ofta finns det lite bjudfikabröd att smaska på, annars kan man köpa något ur "Bake off"-hyllan som är ytterligare en förändring. Naturligtvis har jag också bevarat gamla traditioner framförallt de som smakar gott, såsom Sylvias hemgjorda semlor som sedan många år har serverats på affären i samband med fettisdagen.

Under min första säsong etablerade jag naturligtvis personliga kontakter med olika leverantörer samt Skärgårdshandlarna, som är en förening som man får tillhöra om man har sin verksamhet på en ö utan fast förbindelse med bro eller bilfärja. Dessa kontakter har gjort att jag har kunnat fortsätta att utveckla verksamheten utifrån att personal från Axfood, min huvudleverantör, kom ut till Arholma och möblerade om bland hyllorna för att skapa en så kundvänlig miljö som möjligt. Jag har också förmånen att få glass levererat med båt ända till bryggan och där "killarna" sköter all påfyllning.

Vägen till Arholma Handels alldeles egna "Stureplan" har passerat ett antal handelsmän:

Handelsmän vid norra bryggans handelsbod genom åren.

1910 - 1923	Törnqvist
1923 - 1925	Henrik Nilsson
1925 - 1930	Tyko Vallin
1930 - 1958	Eliard Sjöblom
1958 - 1968	Börje Lundman
1968 - 1972	Lars Arnell
1973 - 1985	Hammarström
1986	Stängt
1987 - 2001	Forssander - Åstbom
2001	Sederlin
2002	Öbergh
2003 -	Arholma Ekonomiska förening

Arholma handel 2003. Foto Christer Forssander

Eliard Sjöblom var handlare både i Skeppsmyra och på Arholma.

Lanthandels betydelse har kommit att förändras. Om det en gång var med lanthandeln som det moderna samhället etablerades på landsbygden, så är det nu genom lanthandelns försorg som den finns kvar. Till glesbygdsbutikerna lokaliseras post, bank, systembolag och annan service som anses självklart för ett modernt samhälle. Arholma

Handel är även ombud för Systembolaget, Apoteket samt Posten, och som handlare har jag även hand om postutdelningen på ön.

Från och med i vår kommer man att kunna gå in på Systembolagets hemsida och göra sin beställning, välja Arholma Handel som ombud, och få sina varor levererade till affären.

Det händer mycket nu - Arholma Handel har sedan länge en egen hemsida, www.arholmahandel.se, naturligtvis en mailadress, info@arholmahandel.se, samt en Facebook-sida.

Men för mig är direktkontakten med kunderna det allra viktigaste och för att återkoppla till min ambition om att utveckla och förbättra affären så har det varit viktigt för mig att lyssna på mina kunder om deras önskemål och behov och i möjligaste mån kunna uppfylla deras önskan; att tillsammans med kunderna på Arholma skapa en affär "med det mesta för de flesta".

Så visst är det så att lanthandeln har en social betydelse.

Här handlar Gösta Tolefors av expediten Ester Westerberg; året är 1920. Det är antingen butiken vid norra bryggan eller butiken vid Granö. Ester Westerberg var även föreståndare i Arholma Handelsförenings butik i Sterbsnäs 1919-1920.

Barndomsliv i Vaddöbacka under 1930-talet

Av Maj-Britt Svanfeldt

*Jag kände mig som vårens lärka fri
Fick lyfta vingarna och ställa färdan
Mot ön därute i den blåa fjärden
Och sömntungt vinterliv var nu förbi.*

Ja, nog kände man sig fri och lycklig den dag man stod i fören på gamla trogna Södertörn med terminsbetyget i fickan och ”Den blomstertid nu kommer” ännu ringande i öronen. Bakom sig hade man vårterminens oändliga rad av veckor, framför låg sommarlovet, lockande, spännande som en öppnad bok. Det var årets bästa dag – det var den dag man drömde om hela vintern; det var dagen som öppnade porten till den vackraste av alla somrar: skärgårdssommaren.

När började då denna sommardröm? Ja, det var försommaren 1930, då jag som nästan sjuåring gjorde min första ångbåtsresa till skärgården. Med mormors hand i min steg jag ombord på Waxholmsbolagets Södertörn, som på den tiden trafikerade traden Stockholm-Öregrund. Båten låg vid Strandvägskajen och fast det skulle dröja en dryg timme innan det var dags att lägga ut (mormor ville

alltid vara ute i god tid och få bra plats) rädde det full aktivitet ombord. Man lastade packlårar och sängklädessäckar, turistsängar och baljor med krukväxter och saftflaskor, allt i ordning efter de bryggor, som skulle passeras. På kajen sålde man dagmask i skokartonger med lufthål och i matsalen slamrades med porslin. Mormor gjorde plats åt oss i en aktersalong med soffor av röd sammet och något så stiltigt hade jag aldrig förr sett. Lite rädd var jag nog också, den här sommaren skulle jag för allra första gången bo därute i Vaddöbacka hos morfar och mormor.

Det blev en lång resa och vinden hade mojnät och solen redan börjat kasta sneda strålar över fjärden när båten svängde in till Backa brygga, där morfar stod och väntade på oss med sin cykel. Och jag minns ännu att jag slog ihop händerna – av förvåning och förtjusning – för jag hade aldrig förr sett så blommande ängar!

Och vilken sommar det blev! Jag fick en lek-kamrat, Maud, genom annons, eftersom jag inte kände några barn i byn. Maud hade, lik-

Eleverna i Salnö skola 1937.

Maj-Britt (Svanfeldt) och Violet (Jansson) 1936.

som jag, förvärvsarbetande föräldrar med bara någon veckas ledighet på sommaren och hon fann sig tillrätta lika väl som jag i vårt nya sommarparadis. I Backa fick hon nya morföräldrar och vi skulle följas åt under alla våra sommarlov. Morfar och mormor var outtröttliga i sin omvårdnad: morfar tog med oss i roddbåten, mormor sydde ett lekstuggetält av säckväv, där vi höll till med våra dockor och varje dag satt hon tålmodigt vid stranden med en kvist i handen till skydd mot mygg och knott och såg till att vi höll oss på grunt vatten. Hon var dalkulla från Mora och hade aldrig lärt sig simma, men hon behövde, som tur var, aldrig göra några livräddningar.

Skola och nya vänner

Så blev det augusti och sommaren nalkades obönhörligt sitt slut. Jag skulle börja skolan till hösten och jag tiggde och bad att få stanna kvar i mitt nya paradis istället för att bli ensamt nyckelbarn i Vasastan. Hur det nu resonerades så bestämdes det att jag skulle få börja min första termin i Salnö skola. Småskolan var då en liten röd stuga alldeles innan man kom fram till Boston vid Backa brygga. Morfar och Maud följde mig dit och på trappan stod småskollärarinnan, fröken Marta Rönmark, och tog emot sina nya elever. Hon hade mörkt hår och en stilig, blå klänning och jag tyckte hon var väldigt vacker. Nu fick jag för första gången träffa mina nya klasskamrater: Folke Mattsson, som bodde i ett stort gult hus på vägen mot Ålviken, Ingvar Carlsson, fiskarpojke från Bylehamn, Evy Nilsson från Salnö och Dagny Johansson, som kom ända från Barnens Ö. Vi var alltså fem små nybörjare och alla hade ganska lång skolväg.

Skolformen var s.k. B2-skola med undervisning fördelad på klasserna 1-2 och sedan i ”storskolan” 3-6. I de två första klasserna var naturligtvis de viktigaste ämnena läsning, räkning och välskrivning och medan de minsta barnen traggade med läsning, fick 2:orna skriva och räkna. Nu fick jag min första läsebok, Anna Maria Roos Sörgården, och jag satt på kvällarna i fotogenlampans sken och övade på läsläxan (elektriskt ljus fanns inte på Björkö, jag tror det kom först 1937). Någon gymnastik hade vi inte, utan vi fick röra på oss ute på ängen och vi fick säkert motion nog med den långa skolvägen. En gång gjorde vi en utfärd till Bylehamn och det var då jag såg havet för första gången.

Den hösten träffade jag också min allra bästa vän på Björkö. Vi blev hembjudna till familjen Österberg på Backa gård efter en gudstjänst i Betlehem, kyrkans filial i Backa, som låg ovanför det som nu kallas Backa Vägskäl. Även prästen med fru och deras ljuslockiga småpojkar var med. Kyrkoherde Ernfrid Ljungwe var en karismatisk förkunnare och känd långt utanför Roslagens gränser och sommargästerna strömmade alltid till när han stod i predikstolen. Hos Österbergs fanns två flickor, Violet och Elsie. Violet var 12 år och hade långt, ljust hår och kunde tala engelska, eftersom familjen hade bott i New York och kommit hem till Sverige bara något år tidigare. Lillasyster Elsie, som var ett år yngre än jag, var hennes raka motsats, mörklockig och livlig och vi blev genast hjärtevänner.

Vi träffades varje dag efter skolan och lekte och vår fantasi kände inga gränser. Den närmaste skogen befolkade vi med tomtar, troll och spöken, som ibland framstod så verkliga, att vi, när det började mörkna, inte vågade gå hem utan vuxet sällskap. Vi ingick också fostbrödralag med varandra, det hade jag läst mig till i Mark Twains Tom Sawyers äventyr, som var min älsklingsbok. Vi skrapade på ett finger och lyckades få fram några bloddroppar och lovade högtidligt att vara vänner till världens slut. Ibland fick min klasskamrat Folke vara med och leka och snart lärde jag också känna Elsies grannflickor, Dagmar och Hildur.

Det stiliga huset till höger är Posthuset i Backa. Stugan till vänster är det sedan länge rivna båtsmanstorpet. Landsvägen var bara en smal "grusgång".

Familjen Strömgrens tragiska öde

Så gick mina första två skolår. På jullovet, som var nästan två månader långt (kanske för att spara på bränsle) bodde jag i Stockholm men längtade så "hem" till Backa och morfar och mormor, så jag fick stanna ytterligare ett år. Och nu skulle jag börja storskolan och få en alldeles ny magister, ny för alla skolbarnen. Han hette Johan Axel Strömgren, kom från Kristinehamn och föregicks av ett rykte att vara sträng och fordra mycket av sina elever. Han var ogift men vi hade hört att han hade en fästmö i Värmland, och efter höstterminen fick skolan en lärarfru i bostaden en trappa upp. Greta Strömgren var ung och söt och var så fint och modernt klädd, tyckte vi, och jag tror att båda två trivdes i sitt nya hem.

Magister Strömgren levde upp till sitt rykte som vän av ordning. Han var en utmärkt pedagog och var också noga med att vi rörde på oss och rasade ut på rasterna. På gymnastiktimmarna fick vi spela brännboll och på vintern blev det bandy – morfar fick snickra mig en bandyklubba. De stora barnen i 5:an och 6:an dominerade förstås i spel och lekar och kung på rasterna var nog Torsten Carlsson, som ibland anlände till skolan i bil med Post-Ebbe, som skulle till Elmsta på morgnarna

och hämta dagens post. Torstens mor var Backas postföreståndare och posthuset var då det stora röda tvåvåningshuset i backen snett emot Backaboden. Familjen bytte namn till Törneskog några år senare och Torstens äldre bror, Per-Alex, blev kyrkoherde i Svenska kyrkan i Oslo. Men inne i skolsalen var det nog Henry Eriksson från Lövdalen och Eva Jansson, som bodde nere vid Lerviken nära Granhill, som mest räckte upp handen. På lektionerna förekom aldrig bråk eller stöj.

Vid ett tillfälle fick skolan ett celebert besök: den nye ärkebiskopen Erling Eidem gästade oss på sin visitationsresa i stiftet. Då fick jag läsa en dikt för den höge gästen: Gustaf Frödings Bergslagstroll. Jag övade så flitigt att jag fortfarande kan den helt utantill. Tyvärr fick jag inte ha magistern som lärare mer än under 3:e klass. Sedan var det dags att flytta till sta'n och jag upptäckte då att jag låg före mina nya klasskamrater både i historia och geografi och hade en gedigen grund i rätt-skrivning och stavning.

Makarna Strömgren fick en vacker liten pojke, Karl Axel, och jag mötte far och son på promenad några gånger då jag var "hemma" på sommarlov. Magistern frågade alltid vänligt hur det gick för mig i den nya

skolan men jag var för blyg för att berätta att hans undervisning gett bra resultat.

Tyvärr slutade familjens liv på ett oerhört tragiskt sätt under krigets första år. Magister Strömgren var inkallad, som så många andra, men var i augusti 1940 hemma på en 14 dagars permission och skulle återvända till sitt regemente med den lokala bussen. Han steg emellertid plötsligt av vid Barnens Ö och gick tillbaka till skolan. Makarna tycks sedan direkt ha lämnat sin bostad tillsammans med den lille 6-årige sonen (dörren stod olåst och resväskan var inte upppackad) och begett sig ned till havet i Bylehamn. Fru Greta och den lille Karl-Axel hittades efter 3 dagar av två fiskare, som skulle vittja en ålryssja och maken fann man några dagar senare. Ett drama som var helt oförklarligt för hela bygden.

Men att något sådant skulle kunna hända om några år på vår egen ö hade vi ingen aning om då vi sprang omkring, lyckliga och solbrända, lekte med kamraterna och badade i Älviken. Det blev höbärgning – en härlig tid, tyckte vi. Vi fick ju ”hjälpa” Sixten och Margit i Samkarby! Vi stod högst uppe på lasset och trampade ned de doftande fången, gräs och strån kröp som stickor under blusarna och ner i skorna – men vad gjorde det!

Det måste ha varit lycka det man kände, när man sen låg på rygg i hölasset och gungade hemåt – man såg en flik av en knallblå himmel, man följde en vit molntapp med blicken... Och arbetade man duktigt och skötte sig mönstergillt kom också belöningen på kvällen: vi fick rida hästarna ner till hagen nedanför Boston! Det var nog dagens mest efterlängtnade stund, när vi tronade på Hurtigs och Lisas breda, lugna ryggar på väg mot beteshagen.

Pensionat och butiker

Det var alltid så roligt att hälsa på i Samkarby. Där fanns tant Amanda som bjöd på saft och bullar och Olga, som var piga (som man sa då). Unga fru Margit arbetade mest utomhus – vi tyckte hon var så ”klämmig” med sina blåbyxor och sitt ljusa hår. När det föddes två småflickor i huset, Gun och Maj, bar vi gärna omkring med dem. I Samkarby var det också sommarpensionat, som sedan blev pensionat Solgården, skött av en annan Olga. Gästerna serverades tre måltider om dagen och kaffe och bullar dessemellan för en i våra dagar ofattbar låg penning och många kom tillbaka flera somrar. Mauds föräldrar tillbringade alltid sin semestervecka på pensionatet för att träffa sin dotter, och då följde vi med gästerna till badet vid ”vraket” i viken mitt emot Salnö vägsäl.

”Vraket i viken mitt emot Salnö vägsäl”

Det fanns ytterligare ett pensionat i Backa, Kjellströms, vid Backa handelsbod, och gästerna där promenerade till badet i Ålviken. Men alla träffades när det var dags att gå ner till kvällsbåten, dagens stora händelse. Då klädde man upp sig lite extra, herrarna i vita långbyxor och gärna med en scarf runt den öppna skjortkragen och damerna i sina blomliga sommarklänningar. På fredagskvällkvällarna var det särskilt mycket folk där nere vid bryggan: Kjellström, som hade bil (mycket sällsynt i Backa) kom för att hämta sina pensionatsgäster, gubbar och halvstora pojkar tryckte vid de röda magasinsväggarna, små barn kilade lyckligt omkring farligt nära bryggkanten, tidningspojken, som vi tyckte var så snygg, stod vid relingen och ropade ut sina alster och familjen Orinders motorbåt var på väg in mot bryggan och vi såg en skymt av det stiliga paret när de hämtade gäster till veckoslutet.

I det vackra huset Boston nästan nere vid bryggan hade Tillman sin diversehandel och jag gissar att många av hans kunder kom sjövägen. Några år fanns också en liten butik mitt emot Salnö skola, Eklunds. Vid "torget" i Backa låg Karlssons Backabod, där ICA nu funnits i många år, och där handlade nästan alla. På vintereftermiddagarna var boden full av karlar, som resonerade om jakt och fiske och sommartid hade Kalle Karlsson och hans duktige medhjälpare, Valter Hesselgren, fullt göra med att hämta fram varorna till disken. De båda springpojken, Acke Östergren som var från Utanå och Folke Mattsson, hjälpte till, vi var bekanta, så ibland bjöd de oss på en ettöreskola eller en Läkerol.

Mitt emot boden, i korsningen landsvägen-Bylehamnsvägen, bodde Julina, som hade Backas telefonstation. Det här var före automatkopplingens tid och när mormor skulle ringa Stockholm och berätta hur vi hade det, fick hon beställa numret och sedan var det bara att sitta och vänta tills man hörde "Klart Stockholm, en period" och ta telefonluren i det lilla båset. Väntetiden kunde bli väldigt lång och ovanan vid att tala i telefon gjorde att de flesta höjde rösterna långt över dagligt tal. Ville man diskutera privata angelägenheter, var det säkrare att göra det i brev. På torget utanför brukade de "stora" flickorna samlas för att planera lördagskvällens

nöjen. Det var Stor-Gunborg och Lill-Gunborg och Ellen från Glämsta, det var Stina Sundholm från Söderbyle gård, Maj Nilsson från Salnö och Violet Österberg, Elsie's syster. Vi kastade beundrande blickar på dem och bestämde att Lill-Gunborg Jansson var den sötaste med sina ljusa lockar och sitt glada skratt. Hon skulle några år senare bli mamma till rallyvärldsmästaren Björn Waldegård, men det visste vi inte då. En annan favorit var Stina Sundholm, som såg ut som en riktig Söderhavsflicka när hon kom susande på sin cykel, solbränd och med det mörka håret fladdrande för vinden. Hon var "jättekäck" sa vi till varandra.

Sommarfolk

Vid tolvårsåldern ansågs vi så pass simkunniga att vi fick börja bada vid havet i Bylehamn. Men innan vi nådde klipporna där nere måste vi alltid stanna till vid en röd liten stuga, som låg inbäddad i en lummig trädgård, befolkad av tritoner, amoriner och drottningar, allt skulpterat i cement och sten och prytt med snäckor och färgade glasbitar. Där tronade Törnrosa på stengårdsgården, där fanns Snäckdrottningen och Sjöormen och till och med Fan och hans mormor. Ibland kunde man få se en skymt av konstnären själv, en originell äldre herre, som hette Nils Wilhelm Lundh, och vi vinkade till honom och han vinkade tillbaka. Men vi vågade tyvärr aldrig be om lov att få stiga in i hans sagovärld och nu finns den världen inte längre kvar – nu är det bara en helt vanlig stuga vid vägen.

Några sommarstugeområden fanns inte på den tiden. Vi bodde i Karlsborg, som låg vid vägen mellan Lervik och Glämsta koloniområde och där var bara öppna hagmarker, där kor och en - som vi trodde - väldigt farlig tjur betade. Vi trampade alltid extra fort på pedalerna när vi susade ner från Lervik till vårt hus. Från vårt fönster kunde vi skymta Lerviken och se när Waxholmsbåten passerade mellan Glämsta och Harö bryggor. Runt om hyrdes hus ut över sommaren – att det saknades vatten och avlopp och att man måste använda torrdass var inget hinder. Många – familjefäder skulle jag tro – ansåg att man skulle bo lite primitivt på sommaren – det var en del av lantlivets behag! Vi återsåg alltid våra vänner från föregående somrar. I

Granhill bodde familjen Thelander, vars son Carl-Ragnar var vår ständige vapendragare, vid Bylehamnsvägen familjen Asp med John och hans lillasyster Margareta och i Bylehamn professor Oscar Klein med stor barnskara, där dottern Elsbeth var jämnårig med oss. Men vår trognaste vän var nog Carl-Eric Nordberg, vars föräldrar år efter år hyrde övervåningen hos Hjalmar i Lövdalen. Carl-Eric gick i Norra Latin och tillhörde den litterära föreningen Concordias redaktion tillsammans med Lars Forssell, Vilgot Sjöman och Gösta Oswald. Vi hade en bestämd klippa vid Ålands hav, där vi solade och badade och förde högstämda samtal om litteratur. Enda smolket i sommarens glädjebägare var våra obligatoriska 30 växter, som skulle pressas och förses med svenska och latinska namn och förhöras på höstterminens första biologitimmor. De låg som ett ok över sommarlovet och de flesta plockades ihop under den sista sommarlovsveckan, när de flesta arter redan var utblommade.

Sista fredssommaren, 1939, konfirmerades jag i Arholma kapell tillsammans med några ungdomar från Uppsala. Jag cyklade varje morgon över Västra Edsvik, Mulnäs och Marum upp till prästgården, där pastorn, Olle Lundgren, väntade på sina konfirmander i den lummiga trädgården. Det blev några oförglömliga juliveckor och nya vänskapsband knöts. Men nästa sommar var det krig i Europa och det började hända saker på ön. Vid Simpnäs upprättades en sjökontroll, vid Ytterskär rådde full aktivitet och i skogen bakom Samkarbys lada stod plötsligt ett luftbevakningstorn.

Tiden började komma ikapp

Men för oss var kriget avlägset och midsommarfirandet i Marum, där Norra Latin hade sitt legendariska sommarhem, var fortfarande sommarens höjdpunkt. Nu var vi ju tonåringar och ”Sommis” hade så snygga ledare, tyckte vi. Det var alltid spännande att cykla förbi Västra Edsviks flickkoloni och se om flickorna där var inbjudna till Sjövik och vi drog alltid en lättnadens suck när vi såg dem flockas kring sin egen midsommarstång. På Sommarhemmet var det lekar och dans på ängen och dansen fortsatte sedan på den rymliga logen, där ledaren själv, kurator Sigge Bruce, trakterade dragspelet. Och vid

ettiden – ”juni natt blir aldrig av”, som Harry Martinson skriver – cyklade vi och våra vänner för kvällen till Simpnäs för att se solen gå upp över havet!

Men nu började tiden komma ikapp oss. De långa sommarloven skulle snart vara förbi och kamratkretsen började skingras. Man ville plötsligt hinna med så mycket annat under ledigheten: cykla i Dalarna, arbeta på bondgård, bli ”tornsvala” på luftbevakningen ... Och plötsligt var man vuxen, och ett nytt liv började.

Nu är allt förändrat på ön. Borta är alla de, som bodde i stugorna: Tilda på Berget, Fritzes i Glämsta, Janjans-Emma, Anders-Petter, Johanna på Storholmen och Hjalmar i Lövdalen. Borta är mina första kamrater: Elsie och Violet, Evy, Folke, Ingvar, Torsten och Lövdals-Henry. På ängarna, där man förr plockade smultron eller lekte kurra-gömma bland hövolmarna står nu sommarstugor med uppväxta trädgårdar och i hagen, där man vandrade i sommarkvällens skymning med någon blyg gymnasist finns ett tomtområde med ett 50-tal stugor.

Men badklippan vid Ålands hav finns kvar och fjärdens vatten glittrar lika lockande som förr. Och i det gamla posthusets trädgård, där gullvivor, kungsängsliljor och pärlhyacinter tävlar i färgprakt om våren, gläds just nu ett litet barnbarnsbarn åt sin första Björkössommar.

Elsie och Violet en sommardag 1930

Per har ordet!

	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	KX
R1	11	12	13	14	15	16	17	18	19	1X
R2	21				25					
R3	31	32								
R4	41			44					49	
R5	51			54				58		
R6	61				65					
R7	71			74	75		77	78		
R8	81	82							89	8X
R9	91		93			96	97			
RA	A1									

Konstruktör: Per Svenonius

Rätt lösning för korsordet i
Våra Öar nr 18:

HÖSTSTORM
ELDIKELTUI
RASTAVIDD
DATERADES
EPOLOGIRO
BILARNGAM
RAPRIVATM
ETAEGIDLA
VÅRVINDAR

Vi gratulerar vinnarna:

Gustaf Appelberg
Lars Oreländ
Lasse Oldryd och Boel Son-
nerby

De vann Lars Holms vackra
Björköbok "Natur i fyra
väderstreck.

Årets priser:

Första rätta lösningen får ett
presentkort på 500 kr i ICA-
Barometern.

De två följande får varsitt
presentkort på 250 kr i ICA-
Barometern.

Skicka din lösning senast den
20 juni till

Våra Öar
Öster Edsvik 4
764 92 Väddö

VÅGRÄTA ORD

- Rad 1 11(10) Etikett som kittlar chefens ögon
Rad 2 21(4) Muskelknota
25(6) Myntet är ogiltigt men pengan håller sig levande
Rad 3 31(10) Får många ungar??
Rad 4 41(3) Där blåser sommarvind enligt visan
44(6) Vardaglig grekiska för det sällan skådade adjektivet åtråalstrande
49(2) Omedelbart
Rad 5 51(3) Vänkrets som värderar vita vanor med våta varor
54(7) Skall förstås alla anklagelser kunna
58(3) Kan avsked
Rad 6 61(5) Rentav en asketisk guru i dubbel bemärkelse
65(6) Går från hamn till hamn
Rad 7 71(3) Anpassar låten till orkester och publik
74(3) Betyder numera ofta vänkrets
77(4) Ger Sverige ett ansikte
Rad 8 81(10) Han älskade verkligen Amanda
Rad 9 91(4) Ett kassaskåpsord för bräcklig trygghet i dataåldern
93(3) USA:s centralbank
96(2) Två seglade under norsk flagg i över Atlanten
97(4) Får män fortfarande 6% mer än vi? Fräckt! Bara för att han kom först?
Rad A A1(10) Gjordes det flitigt på Mäster Palms tid

LODRÄTA ORD

- Kol.1 11(5) Hälsosamt motståndskraftig
61(5) Halvfabrikat i godisbutiken
Kol.2 12(2) Ett komma för oss; äpplet för många
32(5) Elise Ottesen Jensen inom familjen
82(3) Vanlig väntetid för tålmodiga
Kol.3 13(10) Konsten att skapa dansnummer
Kol.4 14(4) Gå runt
54(6) Förmodligen mycket undernär
Kol.5 15(2) På eskulapens visitkort
25(5) Grekiskt pelarfolk
75(4) Allting har en ---- , men korven den har två! ("lustighet" från förra seklet)
Kol.6 16(9) Kollar trycket i ångpannan
Kol.7 17(9) Köra hem tång och lägga den på grönsakslandet
97(2) 1,5 volt
Kol.8 18(4) Missnöjd med sig själv?
58(2) Bladblask för somliga !
78(4) Tar man i midjan
Kol.9 19(7) Används i västs kurragömmalek med "andliga ledare"
89(3) Förenade arabemiraten
Kol.X 1X(9) Hänförelse med inlevelse
8X(3) Söker sig till nalle

Guldgrävarfynd till muséet!

I förra numret av Våra Öar berättade vi om Mulnäs-Marie och de tre guldgrävarbröderna Mattsson. Lars-Erik Eriksson, Ekerö, läste artikeln och skickade en bild på guld Klimpar, guldmalm och några andra saker som har tillhört guldgrävarna. Lars-Eriks morfar Emil Holmberg, född i Marum, var halvbror till Mulnäs-Marie.

Det var Lars-Eriks morbror, Tore Holmberg, som köpte sakerna på auktionen efter Mulnäs-Marie. I köpet ingick även ett glasrör med den omtalade skorpionen, som bröderna tog hem från Australien. Den konserverande spriten avdunstade dock med tiden och skorpionen torkade ihop.

Nu har Lars-Erik donerat guldgrävarfynden till Sjömannaföreningen, så snart kan ni gå till muséet i Simpnäs och titta på dem.

Foto: Bo Berglund

ATELJÉRUNDAN
på
Björkö

29-31 Juli
2016

Fredag
kl. 16-18
Lördag-Söndag
kl. 11-16

Välkomna!

Vill du ställa ut på Ateljérundan?

2015 års Ateljérunda blev succé. 28 deltagare och många hundra besökare.

Det blev väldigt uppskattat att så många olika konstnärliga uttryck representerades. Allt ifrån akvarell, olja, keramik, silver, skulptur- till betongarbeten.

Utställningen i år kommer att vara 29-31 juli.

Hör av dig till Nina så får du alla detaljer om Ateljérundan.

Nina Boström, tel 070-274 73 43
eller nina@buraker.com

Anmälan senast 2 maj.